

27. Bellah R., Evolucja religijna, [w:] Sociologia religii. Antologia tekstów. Wybór i wprowadzenie W. Piwowarski / R. Bellah. – Krakow: Zakład Wydawniczy NOMOS, 1998.– S. 128-130.
28. Durkheim E. O podziale pracy społecznej / E. Durkheim. – Warszawa: Wyd. Nauk. PWN, 1999. – S. 115.
29. Luhmann N. Funccia religii / N. Luhmann. – Krakow: Zakład Wydawniczy NOMOS, 1998. – S. 99.
30. Osuchowski J. Stosunki wyznaniowe w Polsce na tle transformacji ustrojowej / J. Osuchowski. – Warszawa, 1996. – S. 24.
31. Pietzak M. Prawo Kościołów i związków wyznaniowych nierzymskokatolickich w Polsce / M. Pietzak. – Warszawa, 1997. – S. 7,8.
32. Weber M. Dzieła zebrane z sociologii religii, t. I-III / M. Weber. – Krakow: Zakład Wydawniczy NOMOS, 2000. – S. 58.

Палинчак Н. М. Содержание и сущность понятия «государственно-церковные отношения»

Критический анализ основных зарубежных и отечественных политологических, социологических и религиоведческих концепций, ориентированных на определение сути отношений между государством и церковью, их влияние на общество в целом и общественное сознание в частности. Обоснована общественная роль религии. Раскрыта суть понятия «государственно-религиозные» и «государственно-церковные отношения» на основе системного подхода и структурного анализа.

Ключевые слова: государство, религия, церковь, религиозное сознание, вера, религиозная регуляция, государственно-церковные отношения.

Palinchak N. The content and essence of the concept of «State-Church relations»

Critical analysis of the main western and Ukrainian political, sociological and religious concepts, which are oriented on the essence of state-church relations, their influence on society and social consciousness. Social role of religion is underlined. Examined the essence of the terms «state-religious» and «state-church» relations based on system and structural analysis.

Keywords: state, religion, church, religious consciousness, faith, religious regulation, state-church relations.

УДК 32:008(4УКР)

Подобєд Павло Костянтинович,
аспірант Національного педагогічного
університету ім. М. П. Драгоманова

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ

Аналіз процесу політизації життя Української Православної Церкви.

Ключові слова: релігія, українське православ'я, політизація, політичний ісихазм.

Українські православні церкви є тими потужними суспільними інституціями, що нерідко виступають у ролі носіїв не лише християнських, а й культурних, історичних, ментальних, цивілізаційних та інших цінностей. Проте ці церкви мають відмінності у поглядах та оцінках подій і явищ. Саме тому їх суспільно-політичні доктрини відрізняються між собою.

З часу відродження релігійно-церковного життя в СРСР Російська Православна Церква почали стрімко втрачати позиції в Україні. Значна частина прихильників колись єдиної РПЦ відійшла до відроджених УГКЦ та УАПЦ. Вже у 1992 р. кількість невідконтрольних Московському патріархатові православних парафій в Україні сягнула однієї тисячі. З того часу РПЦ здійснила кілька спроб мобілізації своїх прихильників довкола різних ідеологем, часто відверто політичного змісту. Серед політичних доктрин цієї церкви помітне місце посідає теорія так званого «політичного православ'я», яка хоч і не визнається офіційною церковною владою, проте має підтримку серед частини служителів культу та громадсько активних мирян.

На основі аналізу статей ідеологів «політичного православ'я» та повідомлень у світських і церковних ЗМІ про діяльність громадських об'єднань, що поділяють зазначені ідеї, проаналізувати сутність та особливості цієї політичної доктрини.

Політизація православ'я тісно пов'язана із життям та діяльністю РПЦ, адже саме в Росії зародилась та набула поширення ця політична доктрина. Першими дослідниками зазначеної проблематики були російські релігієзнавці (В. Аверьянов, О. Верховський, О. Морозов, В. Семенко, С. Філатов, С. Хоружий) та політологи (С. Костюк, А. Мітрофанова та ін.). Однак невдовзі ідея «політичного православ'я» знайшла прихильників і в Україні. Її вивченням зайнялись такі науковці, як С. Грабовський, П. Зуєв, С. Продивус та інші.

Сучасна глобалізація, на думку окремих громадян, підважує всю наявну систему цінностей. Природно, що це викликає в суспільстві певну захисну реакцію. В основі цієї реакції лежать, передусім, релігійно-етичні уявлення, носіями яких постають, серед іншого, люди віруючі, які не без підстав вважають себе охоронцями цінностей, охоронцями того, що, на їхню думку, є основою єдиного правильного укладу життя. У вторгненні глобалізації у різні сфери буття віруючих людей вбачається ерозія релігійних принципів, практик, ідей, на яких базуються їхні інтерпретації минулого, теперішнього та майбутнього. Саме з глобалізацією нерідко пов'язується розмивання основ віри, витіснення священного на периферію суспільного життя. За цієї ситуації «змирщення» світу (термін запроваджений у науковий обіг румунським істориком релігій М. Еліаде) релігійний фундаменталізм вривається до соціальної стихії, заповнюючи собою «семантичний вакуум», пропонуючи віруючим «повернення до витоків християнської догматики та практики – як символ повернення втраченої стабільності, впорядкованості та постійності, як умова консолідації, єдності та згуртованості» [1, с. 151].

Оскільки Українська Православна Церква перебуває в юрисдикції Російської Православної Церкви, її служителі та прихильники постійно зазнають впливу з її боку, зокрема на формування та розвиток суспільно-політичних поглядів.

У 1990-х роках виникла і набула поширення серед послідовників РПЦ та УПЦ доктрина так званого «політичного православ'я», яке часто пов'язують із православним фундаменталізмом. Суть цієї доктрини полягає в тому, що для досягнення певних суспільних та соціальних цілей православні віруючі можуть використовувати у своїй діяльності політичні методи та інструменти.

Сам термін «політичне православ'я» тісно пов'язаний із терміном «політичний ісихазм», який запровадив у науковий обіг російський філолог Г. Прохоров [2, с. 164]. За основу теорії «політичної Ісусової молитви», або як її пізніше назвав Г. Прохоров – «політичного ісихазму» була взята теорія ісихазму, розроблена священиком Іоанном Мейендорфом. Її суть полягала в тому, що розумово-сердечна молитва, поєднана із контролем над усіма думками, сприяє очищенню розуму й серця та підготовлює подвижника до богоспоглядання. Г. Прохоров стверджував, що політичний ісихазм здійснив визначальний вплив на ситуацію у Візантії та Русі XIV ст. Згідно з його теорією молитовна практика ісихазму є не лише релігійною практикою, а й має важливий соціально-політичний вплив. Пізньовізантійський період являє собою приклад цього впливу, коли Ісусова молитва фактично стала «політичною молитвою», орієнтованою на перетворення православної

ойкумени. Політичний ісихазм не лише вплинув на розвиток Візантії та Русі, а й став православним Відродженням [3, с. 68-108].

Єзуїт о. Тома Шпідлік у своїй праці «Русская идея: иное видение человека» пише, що політичний аспект ісихазму в Російській імперії полягав в тому, що православний цар покликаний допомагати Церкві привести суспільство в гармонію з християнською вірою [4, с. 464]. Таким чином, поняття політичного ісихазму належить до політичних аспектів стосунків Церкви із суспільством і державою. Московське князівство, а пізніше Російська імперія перейняла візантійський ісихазм включно з яскравим антикатолицьким забарвленням. Тому один із сучасних ідеологів «політичного православ'я» Аркадій Малер явище політичного ісихазму характеризує так: «Разом з цим я вважаю, що богословський потенціал паламізму (ісихазм отримав імпульс до розвитку через Григорія Паламу) тільки починає розкриватись. Паламізм – це власне та остання границя, яка відділяє православ'я від католицизму, і його онтологічне значення ще не усвідомлене» [5].

Проте не всі дослідники ісихазму погоджуються, що він може включати в себе певну політичну програму. На думку російського дослідника С. Хоружого, саме поняття «політичний ісихазм» є неприпустиме, оскільки політизація ісихазму, як духовної практики, веде за собою втрату ним своєї природи і тому в підсумку він перестає бути духовним рухом, а стає просто політичним. Тому С. Хоружий вважає, що в Візантії відбувалась поступова «ісихізація» політики, а не «політизація» ісихазму.

А. Малер стверджує, що перехід від політичного ісихазму до так званого «політичного православ'я» став можливий після розпаду СРСР. Саме у 1990-х роках з'явилася плеяда священнослужителів та мирян РПЦ, які не були обтяжені тоталітарним минулим і могли вільно діяти у тодішніх політичних реаліях. Поява ідеї політизації православ'я викликала невдоволення та спротив серед лібералів-західників, лівих атеїстів, серед лоббі іновірців, навіть у середовищі православних. А. Малер зазначає, що ніколи в історії російської політичної думки православ'я не мало статусу окремої, самодостатньої політичної доктрини. Натомість завжди виступало складовою різних політичних доктрин та рухів: націоналізму та лібералізму, імперіалізму та монархізму [6].

Теорія так званого «політичного православ'я» практично включає в себе основні принципи політичного ісихазму. Один із сучасних ідеологів цього руху Є. Холмогоров зазначає, що «під політичним православ'ям чи православною політикою ми розуміємо посилене людині використання специфічних політичних засобів для реалізації специфічних політичних цілей, які заповідані Богом через Святе Передання Православної Церкви» [7]. На його думку, окремі цілі, які стоять перед Православною Церквою (поставлені перед Церквою самим Богом: «голосом Святого Духа») потребують певного суспільного ладу, якого можна досягнути лише за допомогою політичних інструментів.

Ідеологи політизації православ'я спростовують твердження, що православний фундаменталізм це і є «політичне православ'я». Згідно з їхньою аргументацією реальний релігійний фундаменталізм – це тотальне підкорення всієї суспільно-державної сфери вимогам Церкви, це і є той самий «цезаропапізм» як крайня форма теократії. Така пряма теократія у православному світі неможлива, якщо не брати до уваги такі локальні моделі як теократична монастирська держава Афон. Влаштування теократичної держави у масштабах такої великої країни як Росія є нереальним. Натомість так зване «політичне православ'я», що має в своїй основі політичний ісихазм, проповідує тверезомислення, тобто суто реалістичне сприйняття оточуючого світу. Тому політизація православ'я, на відміну, від, скажімо, ісламського фундаменталізму, не ставить перед собою мети тоталітарного підкорення всього позацерковного життя Церкви, а прагне відстоювати церковний світогляд та церковні цінності у певних суспільних умовах, усвідомлюючи при цьому, наскільки людство далеке від свого ідеалу.

Є. Холмогоров виокремлює три цілі політизації православ'я:

1. Посилення впливу Православної Церкви на життя суспільства і політику, що передбачає перетворення православ'я у загальнонаціональний політичний консенсус.
2. Закріплення православної політики, як державної політики Росії;
3. Розумінням Росії як «Третього Риму», як особливої духовної реальності, яка протистоїть антихристу. Відповідно до цього російське православ'я і російська держава мають геополітичне завдання в Божому плані спасіння. Звідси випливає необхідність «православної місіонерської експансії». Яскравим прикладом такої експансії є слова одного з ідеологів цього руху К.Фролова: «У ХХІ столітті православ'я поширюється по нитках Газпрому».

Відповідно до цих імперативів Росія є певною особливою реальністю і матеріальною і духовною – Святою Руссю, що дає право Є. Холмогорову стверджувати: «Ідея Святої Русі передбачає, що руських святих в Царстві Небесному буде стільки, що вони будуть не тільки окремими людьми, але саме Руссю». А розбудова цієї Святої Русі тут на землі передбачає створення цілісної інфраструктури спасіння. Ця православна держава, за словами Є. Холмогорова, є Катехоном, особливою політичною системою, яка здійснює стримування за допомогою правових та військових засобів «таємниці беззаконня» («катехон» на противагу «аномії» (беззаконню) не дозволяє силам зла запанувати над світом), а саме альтернативного політичного устрою, який кінцевою метою має воцаріння антихриста. Таким чином, православна російська держава протиставляється іншим політичним системам (в основному західному світу) як таким, що породжені владою темряви.

А. Малер висловлює думку, що так зване «політичне православ'я» не є лише теорією, а й має реальний політичний вимір. Він окреслив шість основних кроків політизації православ'я:

- 1) Слід зробити взаємодію Церкви та держави незворотною, у відповідності з концепцією Симфонії Влад. Наприклад, заснувати особливий конкордат між Патріархом і Президентом, можливі й інші форми. Однак головне – забезпечити Церкві співробітництво із державою на регулярній основі, а не у зв'язку із симпатіями конкретного глави держави.

- 2) Системне формування активного клерикального лобі в усіх сферах суспільного впливу – від інститутів влади та ЗМІ до наукових та культурних центрів, що забезпечить церкві будь-який вплив та заблокує антицерковні тенденції.

- 3) Так зване «політичне православ'я» зовсім не повинно втілюватись в одній єдиній політичній партії, воно повинно бути принципово надпартійним рухом, що має своїх представників у різних політичних партіях. У цьому плані ідеальною є візантійська за походженням двопартійна система, яка успішно задіяна в англо-американській політичній традиції. Двопартійна система дозволяє зберігати баланс різновекторних політичних сил і тенденцій, уникаючи крайнощів багатопартійного хаосу і однопартійної диктатури. Саме ця система мала б запанувати у сучасній Росії за рахунок балансу «Єдиної Росії» і «Справедливої Росії».

- 4) Православно-політичний проект – це проект, в першу чергу, інтенсивного православного просвітництва, яке в контексті історичних термінів можна було б назвати консервативним «контрпросвітництвом» (за аналогією з католицькою «контрреформацією»). Кожна людина, «як образ і подоба Божа», повинна постійно прагнути до істини, наслідувати кращі досягнення інтелектуальної культури людства, бути активним та відповідальним громадянином катехонічної держави. Тому прихильники політизації православ'я виступають проти всякого обскурантизму, соціальної апатії тощо. Першочерговим завданням на цьому шляху вони вважають запровадження у школі світського курсу «Основи православної культури». На їхню думку, довкола цього завдання слід мобілізувати всі сили прихильників політизації православ'я.

- 5) Так зване «політичне православ'я» заперечує будь-які ідеології дехристиянізації Росії і всього поствізантійського світу, які йдуть як з секуляризованого заходу, так й з іновірного сходу.

б) Як геополітична основа православної цивілізації Росія повинна розвивати свій вплив по всій планеті, щонайменше – у просторі всієї середньої Євразії. Надзавданням цього впливу є інтеграція всього православного світу довкола Росії, формування єдиного православно-політичного блоку. Цей проект цілком реальний, оскільки Росія несе в православному світі столичні функції, а її геополітична вага, у кілька разів перевищує можливості усіх інших країн східно-християнського світу разом узятих. Росія дійсно або буде великою наддержавою, або її не буде взагалі, тому питання про відновлення природних історичних кордонів Російської імперії лишається в силі. Щонайменше абсолютним імперативом у політиці повинно бути воз'єднання самих російських територій – України і Білорусі, і це має відбутися незалежно від усього іншого [8].

Попри ці всі специфічні ознаки політизації православ'я і Є. Холмогоров, і А. Малер стверджують, що так зване «політичне православ'я» – це всього-на-всього просто православ'я і нічого більше. За їх словами, все, про що говорять прихильники політизації православ'я, закладене в саму природу православної церкви та її вчення. Ідея месіанізму Росії, Святої Русі в розумінні ідеологів цього руху передбачає також політичну та церковну єдність народів Росії, України і Білорусі. Тому під шквал критики активістів політизації православ'я найчастіше попадають ті, хто не розділяє з ними ідеології триєдиної Русі та виступає хоча б за мінімальну автономію в рамках Російської Церкви. На думку прихильників політизації православ'я, державна незалежність України і Білорусі є негативним явищем в житті та діяльності православної церкви і для місії Святої Русі в світі.

На практиці діяльність груп, які підтримують політизацію православ'я в Україні, виливається в протестні акції проти керівництва Української Православної Церкви, яке, на їхню думку, намагається відокремити УПЦ від Московського Патріархату. Заяви та виступи прихильників «політичного православ'я» призвели до того, що на Архиєрейському Соборі УПЦ 21 грудня 2007 р. їхня діяльність була засуджена. За словами Митрополита Володимира, «так зване «політичне православ'я», з точки зору якого часто виступають деякі навколоцерковні діячі, є вкрай небезпечним явищем, яке відводить людей від православ'я, яким воно було передано нам Отцями Церкви. Воно розпалює політичні пристрасті, провокує непослух ієрархії, вносить ворожнечу в Церкву». Разом із засудженням самого явища «політичного православ'я» було засуджено діяльність «Союзу православних громадян України» та його керівника Валерія Каурова. У 2011 р. за спроби політизації православ'я було відлучено від Церкви голову «Союзу Православних братств України» Валерія Лукіяника. Зокрема, синод зазначив, що «Лукіяник В.Б., його послідовники та однодумці вносять у церковну огорожу гасла політичного змісту, ставлять себе в опозицію до священноначалія та проводять діяльність, яка компрометує Церкву і шкодить її авторитету в суспільстві, має відкрите сектантське забарвлення та характер так званого «політичного православ'я», засудженого Архиєрейським Собором УПЦ 21 грудня 2007 року» [9, с. 5].

У своїй ювілейній доповіді з нагоди 20-ліття Харківського Собору Предстоятель УПЦ Митрополит Володимир ще раз нагадав про засудження явища «політичного православ'я» в Українській Православній Церкві: «Деякі суспільні організації, що позиціонували себе як православні, фактично пропагували політичні ідеї. Тому 11 листопада 2008 року Священний Синод Української Православної Церкви, розглянувши це питання, засудив політичне спрямування діяльності деяких братств України та інших громадських організацій і відкликав благословення на їх діяльність (Журнал № 93). І сьогодні наша Церква принципово засуджує так зване «політичне православ'я» і закликає єпископів та священників не використовувати церковний амвон для пропаганди будь-яких політичних ідей».

Незважаючи на засудження Українською Православною Церквою «політичного православ'я» на найвищому рівні цей рух продовжує залишатися я популярним в певних колах УПЦ та підтримуватися деякими ієрархами і духовенством. В Росії ця ідея хоча й не отримала офіційної схвальної оцінки керівництвом Московського Патріархату, проте не була

й засуджена. Чимало ідей близьких до «політичного православ'я» містяться в доктрині «Русского мира», яку активно пропагує Патріарх Московський і всієї Русі Кирило.

В Україні серед найактивніших пропагандистів ідеї політизації православ'я залишаються «Союз православних братств в Україні» (лідер В. Лукіяник), «Союз православних громадян України» (лідер В. Кауров), ГО «Единое отечество», «Православний вибір» (лідер Ю. Єгоров), «Російська співдружність» (О. Прокопенко), «Народний Собор» (І. Друзь), «За Русь Святу і віру православному», Православне братство в ім'я Царя-мученика Миколи II, Православне братство в ім'я святого преподобного Лаврентія Чернігівського та різні козацькі організації проросійського імперського спрямування.

За останні роки УПЦ зазнала помітної політизації. Позбавлення статусу монополіста у релігійному житті, яким володіла православна церква на українських землях впродовж тривалого часу, змушує її шукати підтримки серед різних суспільно-політичних кіл в Україні. Для УПЦ, як і для інших православних церков, відсторонення держави від релігійного життя, відмова від активної підтримки та лобіювання її інтересів є чимось новим, ще не до кінця зрозумілим. Сьогодні, коли Церква належить сама собі, тобто держава офіційно не втручається в її справи, їй потрібно освоїтися та призвичаїтися до нових реалій. Адже в умовах жорстокої конкуренції потрібно боротися, знаходити нові можливості для здійснення і поширення свого впливу. Однією з таких спроб є власний захист та відстоювання своїх інтересів політичними методами.

Так зване «політичне православ'я», як рух, нині знаходиться на стадії становлення, проте для одного з його напрямів вектор розвитку уже визначений – російський імперіалізм. Однак цей вектор містить в собі не лише політичні небезпеки (сепарація української держави за політико-географічним чи мовним принципом) а й релігійні: православна церква, зокрема УПЦ, стає дедалі більш неоднорідною. Фрагментація віруючих УПЦ на окремі групи лише посилює дестабілізуючий чинник розділеного українського православ'я, ускладнює об'єднавчий процес, надає міжправославним взаєминам конфліктного, етнополітичного забарвлення.

Література:

1. Уляхин В.Н. Фундаментализм в православии: теория и практика: [сб. науч. работ / науч. ред. Левин З.И.] / В. Н. Уляхин. — Москва: Крафт +, 2003.
2. Петрунин Владимир. Политический исихазм и его традиции в социальной концепции Московского Патриархата. / Владимир Петрунин; — СПб.: Алетейя, 2009. — (Серия «Богословская и церковно-историческая библиотека»).
3. Гелиан Прохоров. Исихазм и общественная мысль в Восточной Европе в XIV веке / Гелиан Прохоров; — Ленинград: ТОДРЛ, 1968. (Византийская библиотека / Т. 23).
4. Томаш Шпидлик. Русская идея: иное видение человека / Томаш Шпидлик; [пер. с франц. В. К. Зелинского и Н. Н. Костомаровой] — СПб.: «Издательство Олега Абышко», 2006.
5. Политический исихазм [Электронный ресурс] / Аркадий Малер — Режим доступа: <http://www.raskol.net/content/arkadii-maler-politicheskii-isikhazm>
6. Православие как идеология [Электронный ресурс] / Аркадий Малер — Режим доступа: http://russidea.rchgi.spb.ru/ideasinrussia/religideas/index.php?ELEMENT_ID=3138
7. Политическое Православие [Электронный ресурс] / Егор Холмогоров — Режим доступа: <http://www.pravaya.ru/leftright/472/3579>
8. Православие как идеология [Электронный ресурс] / Аркадий Малер — Режим доступа: http://russidea.rchgi.spb.ru/ideasinrussia/religideas/index.php?ELEMENT_ID=3138
9. Гудзик К. Митрополит Володимир на Архієрейському Соборі в Москві / К. Гудзик // День. — 2008. — №113.

*Подобед П. К. Особенности политизации Украинской Православной Церкви
Анализ процесса политизации жизни Украинской Православной Церкви.*

Ключевые слова: религия, украинское православие, политизация, политический исихазм.

Podobied P. Features politicization of the Ukrainian Orthodox Church

Analysis of the politicization process in the life of the Ukrainian Orthodox Church.

Keywords: religion, ukrainian orthodox, politicization, political hesychasm.

УДК 291.16:211.5

*Исмаилова Хураман Эльдар кызы,
докторантка Института философии, социологии и права
Национальной академии наук Азербайджана*

РОЛЬ СВЕТСКОСТИ (СЕКУЛЯРИЗМА) В ДОСТИЖЕНИИ ТОЛЕРАНТНОСТИ

В статье автор определяет явление толерантности как одно из важнейших условий демократических преобразований и в отдельных государствах Запада и Востока, и в глобализованном мире в целом. Одним из инструментов обеспечения толерантности является феномен светскости (секуляризма). Определено, что это понятие является достаточно новым для стран Запада, в то время как на Востоке, оно имеет более древнюю историю.

Ключевые слова: политика и религия, толерантность, секуляризм.

На протяжении всей истории религия оказывала влияние на жизнь, мировоззрение людей. Реалии сегодняшнего дня в контексте противостояния Востока и Запада дают основания на то что, это еще очень долго так будет продолжаться. То есть религия и сегодня чувствуется в личной и общественной жизни людей. Религиозные и моральные ценности в меньшей или большей степени сохраняют важность в жизни тех или иных народов. Но в отличие от древних времен сегодня, в период глобализации, расстояние в установлении отношений, контактов между народами не имеет значения. Если несколько сотен лет тому назад страны, народы и могли бы жить полностью обособленно, то в современном мире это невозможно. Именно факт глобализационного многообразия современного мира в контексте действия религиозного фактора и обусловил актуальность написания этой статьи.

Исходя из этого, цель нашего исследования: определить роль светскости в достижении толерантности в современном многополярном мире.

Несмотря на то, что сегодня в мире в связи с религиозным многообразием все чаще называют такие страны, как США и Европа, для Западных стран религиозное многообразие достаточно новый феномен. Одновременно, во многих восточных странах на протяжении веков представители различных религий совместно жили в условиях религиозного плюрализма. Но представители Запада прекрасно понимают, что сегодня религиозная картина современного мира не только требует активного исследования, но и использования этого фактора в построении внутренней и внешней политик этих государств. Так, например, в связи с глобализацией, например в США, где в основном жили христиане, сейчас проживают примерно 6 миллионов евреев, 3,5 миллиона атеистов, 6 миллионов мусульман, 3 миллиона буддистов и др. [13, с. 273].

Таким образом, в современном мире встреча людей различных национальностей и культур, религиозных и моральных взглядов, ценностей неизбежна. К сожалению, не всегда эта встреча заканчивается сближением и интеграцией. Наоборот, если анализировать прессу,